

‘ความตาย’ที่น่าสนใจ

**วรากรณ์
สามโกเศศ**

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

มี ข้อมูลและสถิติเกี่ยวกับภาวะการตายของประชากรไทยในปัจจุบันหลายประการที่น่าสนใจ สมควรนำไปขบคิดเพื่อสานต่อเป็นนโยบายสาธารณะ

ผู้เขียนได้ไปร่วมการประชุมวิชาการประจำปี ครั้งที่ 2 ของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล เรื่อง “ภาวะการตาย.....ภาพสะท้อนความมั่นคงของประชากร” เมื่อเร็วๆ นี้ ในงานมีการนำเสนอผลงานวิจัยของสถาบันในหลากหลายหัวข้อ ซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับความตายทั้งสิ้น ใครที่ไปร่วมงานแล้วไม่เกิด “มรณานุสติ” ก็นับได้ว่าเป็นคนพิเศษ

ผู้เขียนขอรวบรวมสิ่งที่ได้ค้นพบเกี่ยวกับภาวะการตายจากงานวิจัยบางชิ้นที่ได้มีการนำเสนอมาแล้วสู่กันฟังดังนี้

(1) ประชากรไทยระหว่างปี 2508 (30 ล้านคน) และปี 2539 (60 ล้านคน) เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว คือ 1 เท่าตัว ในเวลา 41 ปี ความสำเร็จของการวางแผนครอบครัวไทยควบคู่ไปกับต้นทุนการมีลูกที่สูงขึ้น ภาวะเจริญพันธุ์ (การมีบุตรของสตรีตลอดวัยมีบุตร) ที่ลดลงอย่างรวดเร็ว ฯลฯ ส่งผลให้อัตราการเพิ่มของประชากรลดต่ำลงอย่างมากในทศวรรษที่ผ่านมา

(2) ในรอบ 4-5 ปีที่ผ่านมา อัตราการเพิ่มของประชากรสูงไม่ถึงร้อยละ 1 ต่อปี (เกิดปีละ 8 แสนคน ตายปีละ 4 แสน 5 หมื่นคน จึงมีประชากรเพิ่มขึ้นปีละ 3 แสนกว่าคน) จำนวนประชากรไทยอยู่ที่หลัก 60 ล้านๆ มาหลายปีแล้ว โดยครบ 60 ล้านคน ในปี 2539 แต่ 10 ปีผ่านไปก็ยังมีจำนวน 63-64 ล้านคน (ไม่นับแรงงานต่างชาติที่ทะลักเข้ามาจนยากที่จะนับจำนวนได้ครบ) หากไม่นับประชากรแรงงานต่างชาติที่เพิ่มขึ้น ประชากรไทยน่าจะจะมีจำนวนไม่เกิน 65 ล้านคน ไปอีกนาน และอาจไม่มีวันที่จะมีจำนวนถึงหลัก 70 ล้านคน ก็เป็นไปได้

(3) ในช่วง 2506-2526 เป็นช่วงที่มีเด็กไทยเกิดใหม่ปีละเกินล้านคน (เด็กรุ่นที่เกิดในช่วง 20 ปีนี้เรียกว่า “ประชากรรุ่นเกิดล้าน”) ในปี 2549 “ประชากรรุ่นเกิดล้าน” น้อยในวัยทำงานระหว่างอายุ 23-43 ปี และกำลังอยู่ในวัยมีบุตร

อย่างไรก็ดี “ประชากรรุ่นเกิดล้าน” นี้แต่งงานช้าลง มีสัดส่วนหญิงที่เป็นโสดสูงขึ้น (ในปี 2513 หญิงวัย 15-54 ปีที่ไม่แต่งงานมีร้อยละ 21.1 ในปี 2543 มีร้อยละ 29.9) ซึ่งมีส่วนที่ช่วยให้อัตราเจริญพันธุ์รวม (จำนวนบุตรโดยเฉลี่ยที่สตรีคนหนึ่งจะมีตลอดวัยมีบุตรของตน) ของประชากรลดต่ำลงอย่างมาก นอกเหนือจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคมที่เป็นปัจจัยสำคัญแล้ว

ในปี 2507 อัตราเจริญพันธุ์รวมเฉลี่ยประมาณ 6 คน แต่ในปี 2539 ตัวเลขดังกล่าวลดลงเหลือเพียง 2 คน และยิ่งลดต่ำลงไปอีกเหลือเพียง 1.6 คน ในปี 2549 ภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีไทยลดลงอย่างมากในทุกกลุ่มอายุ อัตราการเกิดของประชากรไทยจึงลดลงจากที่เคยสูงถึง 30 กว่าคนต่อประชากร 1,000 คน เมื่อ 30 ปีก่อน เหลือเพียง 13-14 คนต่อประชากร 1,000 คน

(4) ในด้านการตาย อัตราการตายของทารกต่อการเกิดมีชีพ 1,000 ราย ก็ลดต่ำลงเป็นลำดับ จากอัตราการตาย 85 รายต่อ 1,000 ราย ของการเกิดมีชีพในปี 2504 ลดลงเป็น 20 รายต่อการเกิดมีชีพ 1,000 ราย

(5) สภาวะการณเกิดและตายที่เปลี่ยนแปลงดังกล่าว ส่งผลให้ “อายุขัยเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด” (Life Expectancy at Birth) จากที่เคยต่ำกว่า 50 ปี เมื่อ 50 ปีก่อนได้เพิ่มสูงขึ้นจนอยู่ที่ประมาณ 71 ปี ในปัจจุบัน

ตัวเลข “อายุขัยเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด” ในวิชาประชากรศาสตร์ (Demography) นี้เป็นตัวชี้ความมียุขัยยืนที่เหมาะสมกว่าอายุเฉลี่ยจริงของประชากร เนื่องจากประชากรในแต่ละยุคสมัยเกิดภายใต้สภาพแวดล้อมเศรษฐกิจ สังคม และความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ที่แตกต่างกัน ตัวเลขเฉลี่ยอายุยืนจริง จึงมีความหมายไม่มากเท่าการคำนวณหา “อายุขัยเฉลี่ย” ของคนที่เกิดในแต่ละปี ภายใต้สภาวะที่แตกต่างกันออกไป

ปัจจุบันเด็กไทยที่เกิดในวันนี้ จะมีอายุขัยเฉลี่ย

จากประมาณการคาดหมายหลักวิชาประมาณ 71 ปี (แยกเป็นชาย 68 ปี หญิง 75 ปี)

ตัวเลขนี้มีได้หมายความว่าชายผู้มีอายุ 68 ปีในวันนี้จะตายในปีนั้นแต่อย่างใด ตัวเลข 68 ปีนี้เป็นตัวเลขเฉพาะสำหรับเด็กชายที่เกิดวันนี้ ต่อไปวิทยาศาสตร์การแพทย์เจริญก้าวหน้าขึ้น เขาอาจมีอายุขัยเฉลี่ยเกินกว่า 68 ปีได้อีกมาก เช่นเดียวกับชายวัย 68 ปี ในวันนี้อาจมีโอกาสอายุไปถึง 95 ปี ก็เป็นไปได้ (ถ้าไม่กังวลใจว่าจะไม่มีเพื่อนคุยกันรู้เรื่องในวัยนั้น และไม่มีโรคร้ายมารุมกินโต๊ะกันว่าเป็นเรื่องน่ายินดี)

(6) โครงสร้างประชากรไทยเปลี่ยนแปลงไปมาก อันเป็นผลจากภาวะเจริญพันธุ์ที่ลดต่ำลงและคนไทยมีชีวิตยืนยาวขึ้น ประชากรวัยเด็ก (อายุต่ำกว่า 15 ปี) และวัยสูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) จะมีจำนวนและสัดส่วนเปลี่ยนแปลงไปมากใน 30 ปีข้างหน้า

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม พยากรณ์ว่า จากสัดส่วนเด็กร้อยละ 23 (จำนวน 14 ล้านคน) และสัดส่วนผู้สูงอายุร้อยละ 10.3 (จำนวน 6 ล้านคนเศษ) ในประชากรของประเทศ ปี 2548 จะเปลี่ยนแปลงเป็นวัยเด็กร้อยละ 14.4 (จำนวน 9 ล้านคนเศษ) และผู้สูงอายุร้อยละ 25.1 (จำนวน 16 ล้านคน) ของประชากรไทยในปี 2578

อีก 30 ปีจากปัจจุบันสังคมไทย 1 ใน 4 ของประชากรจะเป็นผู้มีอายุเกินกว่า 60 ปี ซึ่งหมายความว่าประชากรสูงอายุจะเพิ่มขึ้นเกือบ 3 เท่าตัวจากปัจจุบัน หรือพูดอีกอย่างหนึ่งว่าสังคมไทยกำลังจะเป็นสังคมผู้สูงอายุ

(7) นัยสำคัญของกรมมีสัดส่วนผู้สูงอายุและสัดส่วนเด็กรวมกันถึงร้อยละ 39.5 (25.1+14.4) ของประชากรในปี 2578 ก็คือมี “อัตราส่วนพึ่งพิงรวม” (total dependency ratio) อยู่ในเกณฑ์สูง

ประชากรวัยเด็กและวัยสูงอายุถือได้ว่าเป็นวัยพึ่งพิง (ทางเศรษฐกิจ) ประชากรในวัยแรงงาน เพราะไม่สามารถมีส่วนร่วมในการผลิตแต่จำเป็นต้องบริโภค

ตัวเลขดังกล่าวหมายความว่าในประชากรไทย 100 คน ในปี 2578 จะมีผู้ทำงานในระบบเศรษฐกิจ 60.5 คน เลี้ยงดูผู้พึ่งพิง 39.5 คน ซึ่งหมายความว่าใช้คนในวัยทำงาน 1.53 คน เพื่อดูแลผู้พึ่งพิง 1 คน (ถ้าเป็น 6-7 คนเพื่อดูแลคน 1 คน ก็จะไม่เบาแรงกว่าเป็นอันมาก)

เมื่อสภาพการเป็นเช่นนี้ ผู้อยู่ในวัยแรงงานจึงจำเป็นต้องมีผลิตภาพในการผลิต (productivity) สูงขึ้นกว่าปัจจุบันหากไม่ต้องการให้มีการลดลงของมาตรฐานการครองชีพ ซึ่งตัวเลขของ "อัตราส่วนพึ่งพิงรวม" ปัจจุบันคือประมาณ 2 คน

น่าเสียดายที่ข้อเขียนสั้นๆ นี้ไม่อาจรายงานสิ่งที่ค้นพบจากงานวิจัยชิ้นอื่นๆ นอกเหนือจากงานสองชิ้นของ ศ.ดร.ปราโมทย์ ประสาทกุล และ ผศ.ดร.ปัทมา ว่าพัฒน์วงศ์ ซึ่งเป็นข้อมูลหลักของข้อเขียนนี้

แต่เพื่อให้ผู้สนใจน้ำลายไหลเพราะความอยากรู้อยากตัวอย่างชื่องานวิจัยบางชิ้น ดังนี้ สีนามิ : การตายและบาดแผลจากพื้นที่ ความตายกับรายได้ของครัวเรือน ผลกระทบของการเสียชีวิตของบุตรต่อความมั่นคงของชีวิตสมรสของคนไทย (ศ.ดร.อภิชาติ จำรัสฤทธิวงศ์)

ความรุนแรงและความตายภายใต้นโยบายของรัฐกรณี 8 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (รศ.ดร.กฤตยา อาชวนิจกุล)

ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการตาย "ความตาย" ในแนวคิดทาง "เศรษฐศาสตร์พฤติกรรม" (ดร.บังปอนด์ รักอำนวยกิจ) ฯลฯ

หากสนใจหนังสือรวบรวมผลงานวิจัยเหล่านี้ กรุณาติดต่อที่ รศ.ดร.ชันัฐย์ กาญจนะจิตรา ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล โทร.0-2441-0201